

Innhold

Reidar Almås, Marit S. Haugen
og Jahn Petter Johnsen (red.)

Bygdeforskning gjennom 20 år

ARTIKLER

ARTIKEL 1
AVILD B. FOSLAND OG CEDAR BLAND
Fra regelregulering til markedslogikk
– kommuneholdets ulike strategier for å overleve 19

ARTIKEL 2
SARIN OG HJØ
Kommunehygiene
– en publisistikk for norsk økonomisk kondisjon 45

ARTIKEL 3
SARIN OG HJØ
Samhandling for ressursutnyttning i småskalige melkeproduksjon 61

ARTIKEL 4
JAHN PETTER JOHNSEN
Bygdepolitikker i markedsregulering 77

ARTIKEL 5
JAHN PETTER JOHNSEN
Bygdepolitikker i markedsregulering 93

 tapir akademisk forlag

Jahn Petter Johnsen

Fiskeren fra veidemann til «advokat»

«Feskar i dag e ikkje som før, nei»

Fiskerne har tradisjonelt vært veidemann. Gjennom modernisering av fisket har en hatt som formål å omskape fiskerne fra veidemann til moderne næringsutøvere, som er frigjort fra den grunnleggende ustabiliteten som fiskerne alltid har forholdt seg til. Det har også skjedd store endringer i fiske gjennom de siste tjue år. En fisker som jeg snakka med i 1997, sa at han i løpet av få år var blitt: «*Advokat på land*». Utsagnet kan forstås slik at moderniseringa ikke bare har lyktes, men at prosessene også har ført til at fiskeripolitikk og forvaltning spiller en langt større rolle for fiskernes tilpassinger og hverdagspraksiser enn tidligere. Moderniseringsprosessene har endra fiske fra å være en konkret, naturressursbasert aktivitet tufta på tradisjonelle prinsipper, metoder og kunnskaper, til en teknologisk avansert, vitenskapsbasert og delvis symbolsk aktivitet. Spørsmålet er hvordan moderniseringsprosessene påvirker fiskerne og deres praksiser, og hvilken betydning denne påvirkinga har i forhold til framtidens fiskerinæring.

Handlinger og praksiser kan ikke forstås bare med utgangspunkt i det som vanligvis oppfattes som den handlende aktøren, i dette tilfellet det enkelte fiskende mennesket. I denne artikkelen er det valgt en innfallsvinkel som betrakter handlinger og praksis som noe som foregår og struktureres gjennom mange ulike relasjoner. Også fiskeren er en aktør som forandres av de forskjellige relasjoner og materialer som det handles gjennom og som inngår i praksisene.

Materialene og relasjonene, enten det er fiskekrok og fiskesnøre, regelverk for båtbygging eller fiskets betydning for lokal kultur, påvirker hvilke relasjoner som er mulige og hvordan handlinger og praksiser utøves og formes (Latour

1987, 1996). Som handlende aktør er fiskeren et sett av relasjoner til forskjellige sosiale og praktiske mekanismer, praksiser, institusjoner og strategier. Individet, som statusen fisker knyttes til, både deltar i skapelsen av og handler ved hjelp av og i forhold til alle disse relasjonene. Forstått på denne måten vil fiskeren som aktør følgelig endres når de mekanismer, praksiser og institusjoner som utgjør fiskerinæringa endres. Den forståelsen som legges til grunn i denne artikkelen åpner for at relasjonen mellom fisken og mennesket kan være både fysisk og symbolsk. Dette gir også rom for å studere handlinger uten at en forutsetter at de skjer som følge av det handlende menneskets intensjon eller rasjonalitet, men at handlingene følger av de relasjoner som mennesket både skaper og inngår i. Det er noen av disse vekslende relasjonene som står i fokus her. Vi skal se på hvordan fiskeren skapes i forhold til tre ulike modeller for modernisering som har vært forsøkt implementert i norsk fiske.

Moderniseringsprosesser og moderniseringsmodeller i fiskerinæringa

Modernisering har sitt utspring i «tanken snarere enn i følelsen», og handler om å oppnå kontroll over natur, samfunn, kropp og sjeleliv (Holm 1996:11). I norsk fiskerinæring har modernisering vært synonymt med industrialisering, økonomisk og teknologisk rasjonalisering sia 1945 (Holm 1996). Endringene i løpet av de siste 40 åra har da også vært store, spesielt i forhold til flåtestruktur og sysselsetting. I 1960 var det 11 138 registrerte fiskefartøy i Norge som hadde driftstid på 25 uker eller mer og som såleis kan betegnes som heilårsdrevne.¹ De heilårsdrevne fartøyene utgjorde i 1960 26 % av den registrerte fartøymengden (Fiskeritellinga, SSB 1962). Til sammenlikning var det i 2000 2251 fiskefartøy over 8 m som blei betegna som heilårsdrevne. I 2000 utgjorde de heilårsdrevne fartøyene kun 17 % av den registrerte fartøymassen, men sto for over 80–85 % av fangst og verdi i hvitfisksektoren² og 100 % av fangst og verdi i pelagisk sektor (Budsjettnemda for fiskenæringa 2001:22). Også sysselsettinga i fiske har endra seg sia 1960.

1. Jeg har tatt utgangspunkt i heilårsdrevne fiskefartøy. En stor andel registrerte fiskefartøy har liten eller ingen fiskeriaktivitet. Både i 1960 og i 2000 var 34 % av de henholdsvis over 42 000 og 13 000 registrerte fiskefartøyene i Norge, ikke brukt til aktivt fiske. De fleste av disse er mindre fartøy under 8 m.
2. *Hvitfisk*: Torskefisker, uer, hai, kveite, flyndre og krepsdyr. *Pelagisk*: Sildefisk, lodde, makrell, kolmule og diverse industrifisk.

I perioden fra 1960 til 2001 sank antallet heiltidsfiskere i Norge fra 45 237³ til 14 259. Mens flesteparten av fiskerne i 1960 ut fra fiskeritellinga (SSB 1962) var sysselsatt på mindre kystfartøy var situasjonen i 2000 i følge Budsjettnemda (2001) følgende:

- Omlag 6000 fiskere var sysselsatt på 355 heilårsdrevne fiskefartøy på 28 m eller større.
- Omlag 3000 fiskere var sysselsatt på 717 heilårsdrevne fiskefartøy mellom 13 og 27,9 m.
- 1400–1500 fiskere var sysselsatt på 1179 heilårsdrevne fiskefartøy under 13 m.

Et betydelig antall fiskere driver ulike fiskerier i kombinasjon. Mange av de ikke-heilårsdrevne fartøyene benyttes trulig til dette. De rådende fiskeripolitiske målsettingene gir grunn til å anta at fangstleddet i fiskerinæringa i framtida vil bestå av færre heilårsdrevne fartøy og færre fiskere enn i dag (Fiskeridepartementet 1998, Ludvigsen 2001, «Marint program 2001», SND 1994, St.meld. nr. 51 1997–98). Både de tidligere og de forventede endringene er delvis følger av en fiskeripolitikk som er bygd rundt tre modeller for modernisering i norsk fiskerinæring (Holm 1996:112–113).

Den første, *bygdenæringsmodellen*, har sitt utspring i mellomkrigstidas modernisering av fiskerinæringa. Det er en samarbeidsmodell mellom næring og myndigheter, bygd på fleksible og teknologisk enkle produksjonsformer. Denne modellen ga stor makt til fiskerne og danna grunnlaget for det særegne salgslagssystemet i Norge, som gir fiskerne eksklusiv rett til førstehandsomsetning av fisk. Den andre, *industrimodellen*, som blei introdusert i nasjonalbudsjettet for 1947 (St.meld. nr. 10 1947), var bygd på fordristiske prinsipper. Den la opp til at fiskerinæringas grunnleggende usikkerhet skulle overvinnes gjennom planlegging, teknologifisering og stordrift. Begge modellene handler om symbolske forståelser av hvordan mennesker kan og bør samhandle i et samfunn og i forhold til en usikker natur. Den tredje og siste modellen, *ressursforvaltningsmodellen*, var et svar på de ressursproblemer som etter hvert oppstod og som langt på veg blei tilskrevet framveksten av det industrialiserte fisket. Denne modellen har sin opprinnelse i 1960-åra og fikk sitt endelige gjennombrudd i samband med reguleringene av torskefisket fra 1989 og utover. Ressursforvaltningsmodellen ga rasjonalitetens fremste representant – vitenskapen – status som problemløyseren i fiskerinæringa, ved å modellere naturen og framstille

3. Ene- og hovedyrkesfiskere. Tidligere blei fiskere registrert som eneyrkesfiskere, hovedyrkesfiskere og biyrkesfiskere. I dag betegnes fiskere enten som hovedyrkesfiskere eller som biyrkesfiskere.

den som gitt. Den konstruerer naturen gjennom symbolsk og vitenskapelig produsert kunnskap, og ikke gjennom sansing, erfaring og praksis, som i de to andre. Disse tre modellene, med opprinnelse i ulike faser i moderniseringa av fiskets historie, har ikke avløyst hverandre trinnvis. I de politiske styringsdokumentene eksisterer elementer fra alle de tre modellene side om side, men relatert til forskjellige mål og områder i fiskeripolitikken (St.meld. nr. 51 1997–98). I hverdagens praksiser blandes de også sammen på måter som skaper nye tilpassinger og som tilfører nye elementer til det nettverket av relasjoner som påvirker hva fiskeren er. I praksis bidrar de til at menneskenes handlinger skjer gjennom nye relasjoner, som endrer fiskerinæringa i uventede retninger.

På bakgrunn av intervjuer med personer som er aktive fiskere, skal jeg presentere sju fortellinger om tilpassinger i fiske. Fortellingene viser hvordan praksis og handling i fiske påvirkes av forhold som inngår i moderniseringsmodellene og hvordan fiskere som aktører tilpasser seg. Intervjuene er strukturert og fortetta slik at de danner sammenhengende historier, som er fortolka og satt i sammenheng med de ovenfor nevnte moderniseringsmodellene. De sju fortellingene gir innblikk i hvordan fiskeren skapes i skiftende relasjoner, og gir også grunnlag for å drøfte i hvilken retning moderniseringa av fiskerinæringa kan gå i framtida.

Rasjonalisering, industrialisering og ressurstilpassing

Fra variert sesongdrift til spesialisering – Knut

Knut er i 60-åra. Han vokste opp med en far, bestefar og onkler som alle dreiv fiske. Knut kommer fra en kommune med tradisjoner i havfiske, men i dag er havfiskemiljøet nedbygd i denne kommunen. Sjarkfisket står imidlertid sterkt.⁴ Allerede mens han gikk på folkeskolen dreiv Knut småfiske på fjorden. I 1951, da Knut var 15 år gammel, fikk han tilbud fra en skipper om å være med på linefiske på bankene i Norge og ved Island.⁵ Faren meinte han var for ung, men skipperen lovet å ta seg godt av gutten, og han blei med både på bankfiske, storsildfiske og lofotfiske fram til 1954. Deretter var Knut et par turer på tråling på

4. En sjark er et mindre fiskefartøy, vanligvis fra noen og førti fot og nedover.

5. Line består av et langt snøre, *lineryggen* som det er festa flere kortere snører, *forsyn*, til. I enden av hvert forsyn er det festa en linekrok som egnes med passende agn. Under egninga har lina blitt kveila i stamper. I det kystnære linefisket er fortsatt egning for hand vanligst, mens linefisket til havs fra større båter (også kalt bankfiske) drives i dag med *autoline* der egning skjer maskinelt. Det har effektivisert linedrifta. På sjøen har lina enten vært satt som *langline* ved at lina settes i ei lengde, eller som kortere *stubber*. De større autolinefartøyene, som Knuts, er spesialiserte fiskefartøy med 12–15 mann om bord, som er velegna til lange turer fra 3–6 uker til havs. Fartøyene er utstyrt med fryseri og mange har også filetmaskiner og kan dermed bearbeide fangst om bord.

Grønland, før han investerte i 40 storsildgarn til storsildsesongen i 1955. Han gikk i kompaniskap med en reder og gikk på storsilda som skipper, mens faren var med som en av mannskapet. Etter denne storsildsesongen tok Knut og faren opp lån med pant i heimen, og kjøpte en båt på 56 fot som de dreiv de bankfiskeri, storsild- og lofotfiske med.

Etter kystskippereksamen og et par års drift ville Knut ha større båt. Det begynte å bli vanskelig å få tak i folk til to døgn lineturer uti Egga, med lite søvn og dårlig matstell. Knut braut derfor med den lokale driftsformen og satsa større: han leide båt og drog på linefiske til Shetland. Høsten 1959 kjøpte de en 70-foting. Hoveddrifta var nå storsildfiske og linefiske på bankene, Shetland og Færøyane. I 1968/69 bygde de så den første nybåten, på ca 80 fot, som de forlenga ved årsskiftet 1973/74. Det lokale fiskermiljøet var skeptisk, de antok at Knut ikke kom til å klare dette. Knut lyktes med sin satsing, blant anna fordi de la om fra å egne på land til å egne om bord og satsa på linedrift heile året. Flere av de andre på stedet måtte derimot «legge inn årene»:

Vi eksistere – men dem – de båtain, dem eksistere ikkje lenger.

Knut samarbeidet nå lite i det lokale miljøet, i stedet dreiv han i lag med den sunnmørske banklineflåten. Han bygde på det han kunne og prøvde også å legge seg i forkant av utviklinga. Samtidig opplevde han en veldig stabilitet på mannskapssida; en ny og god båt gjorde at mange ville være med. Resultatet blei også bedre og mer stabilt gjennom heile året.

Etter hvert trakk faren seg ut. Sammen med sine to brødre, investerte Knut 6–7 millioner i en stålbat på 106 fot. I 1979 gikk de på sin første tur vestover til Hebridene på langefiske. I samråd med mannskapet, la de om til døgndrift, noe som økte effektiviteten med 20–25%. Dette blei dårlig mottatt av mange andre båtøiere, som meinte at Knut ville slite ut mannskapet. Men i løpet av de neste to åra la 90 % av lineflåten om til døgndrift. Knut satte inn filetmaskin og autoline tidlig på 80-tallet. 1990 kosta de den siste båten på vel 120 fot (42 m). Sia den tid har Knut hatt to båter i drift under et relativt strengt reguleringsregime. Begge båtene har fabrikk om bord, noe som gjør dem fleksible med hensyn til produkt og levering. De seinere åra har de blant anna kjøpt kvoter på rot fra Russland. Knuts fiskefelt har vært de store fiskebankene fra Barentshavet til Nordsjøen, feltene vest av de britiske øyer, Færøyene og Grønland. Han er en havets veidemann som fram til 1981 knapt var i land. Han hadde kun to friturer fram til 1981. I tillegg administrerte han alt sjøl. Omkring 1990 slutta han heilt å være på sjøen. Delvis på grunn av sviktende helse, men også fordi administrasjon av to båter var krevende og vanskelig å kombinere med å være skipper sjøl. Nå går det meste av tida med til å ta hand om det som kreves på land.

Kristian – en teknologisk veidemann

Kristian er i dag midt i femtiåra. Det første steget for guttene på Kristians heimsted var å skaffe seg en robåt, deretter kanskje en liten sjark:

Man gikk med ein liten båt i magen

Faren til Kristian hadde en 50-foting som han dreiv garnfiske med, i tillegg til seinotfiske om sommeren. Kristian og broren tok etter hvert over denne båten. Sjøl om Kristian kom fra et line- og garnmiljø, blei han tidlig interessert i notfiske. Han oppfattet det som mer teknologisk avansert og mer spennende enn fiske med konvensjonelle redskap, som line og garn. Kristian likte at aktiv redskapshandtering, riktig bruk av instrumenter og velfungerende lagarbeid var avgjørende for suksess. Han valgte derfor det ukjente framfor det kjente.

Kristian har hatt flere båter, de siste i underkant av 90 fot. Det å holde båtstørrelsen under 90 fot eller mer presist, like under 28 m, har vært ei strategisk tilpassing for Kristian. I forvaltningssammenheng er fartøy under 28 m kystfiskefartøy, mens fartøy fra 28 m og over er havfiskefartøy. Havfiskefartøy er underlagt et stivere forvaltningsregime enn det kystfiskefartøy er. Mens fartøy på eller over 28 m i mange sammenhenger må ha tillatelse og konsesjon for å drive visse former for fiske, er reglene mer fleksible for fartøy under 28 m. Fartøy under 28 m har større muligheter for friere og mer fleksible tilpassinger. I torskefisket, som er viktig for Kristian, har dessuten de største fartøyene under 28 m også hatt større kvoter enn de som er over 28 m. Kristian er en kystens veidemann, som følger årstidenes og fiskens gang, men som også benytter seg av teknologi og tilpasser seg regelverk og nye krav for å sikre sitt utkomme.

Med not fisker han sei og lodde på Finnmarka, sild i Nordland og i Nordsjøen og makrell på Vestlandet og i Nordsjøen. I tillegg driver han med snurrevadfiske etter torsk utafør Troms og Nordland.⁶ Han har tidligere også drevet med rekestrål, men det har blitt nedprioritert til fordel for not- og snurrevadfiske.

Det er kun seifisket og litt torskefiske som drives i nærområdet, ellers tilbringes det meste av tida borte fra heimlassen. Kristian opplever det som tungt å rekruttere lokalt mannskap, og derfor har han fiskere fra andre deler av landet om bord. Han forholder seg til et nasjonalt og nordisk arbeidsmarked for fiskere. For å holde på folk, har de gått inn på et avløsesystem. De er ti mann på båten

6. Snurrevadfiske kombinerer landnot- og trålfiske, men det drives fra båt. Nota, som likner på ei lita trål, settes ut og hales langs bunnen fra et fartøy som ligger i ro, fisken *sveipes* inn i nota av tauene som trekkes sammen under haling. I motsetning til trål slepes ikke snurrevad etter fartøyet.

– åtte er ombord og to mann er bestandig på land. Dette fører til at de har 14 dager på land og seks uker om bord. Mannskapet skifter hvor som helst i landet.

Kristian har ifølge fiskeripressen nok en gang bytta båt, og har i tråd med sin ideologi virkelig satsa på en effektiv fangstmaskin, men han holder seg fortsatt under 90 fot. Båten er like stor som den forrige, men full av avansert teknologi. Som Kristian sjøl ga uttrykk for, er det teknologiske viktig for han:

Æ bynne å få sånn databau!

Fiskeren som bygdebasert, forvaltningstilpassa industrialist

Økonomisk rasjonalitet, planlegging og teknologi som erstatter arbeidskraft, er viktig for Knut og Kristian. De er både i alder og tilpassing barn av moderniteten, og de starta sin karriere i ei tid da industrialisering var den bærende ideologien i fiskeripolitikken. Samtidig er begge solid tufta i sine lokalsamfunn og opptatt av sin plass i stedets fiskerinæring. De betrakter seg begge som fiskere og ikke bedriftseiere, sjøl om de har organisert fiskerivirksomheten i aksjeselskaper. De anser den fiskereide fiskeflåten som grunnlaget i fiskerinæringa. De har begge klart å tilpasse seg og overleve i en stadig mer formalisert, regelstyrt og symbolsk fiskerinæring, der vitenskapen, kvotepapirer, forholdet til finansinstitusjoner, støtteordninger for nybygg og teknologiske løysinger stadig blir viktigere for det totale utkommet.

Fleksibel modernisering

Teknologisering og kombinasjon – Jakob

Heile oppveksten til Jakob, som i dag er midt i førtiåra, var prega av fiske. Født og oppvokst som han er i en av landets største havfiskekommuner blei fiskeryrket det mest naturlige for han, men det var ikke det eneste mulige valget. Jakob begynte som fisker som 16-åring, ombord på en liten brislingbåt. Etter brislingsesongen i 1970 var han ett år på en fabrikktråler, både som smører⁷ og fisker. Jakob har etter dette ei mangslungen fiskererfaring. Han har drevet ringnotfiske, linefiske, seifiske i Nordsjøen, skitfisktråling, brugdefangst og kvalfangst.⁸ I 1975 kjøpte han egen båt, som han har drevet i kombinasjon med andre typer fiskeri. Fra 1986 har han drevet på heilårsbasis med egen båt, og han har nå sin tredje sjark. Det er litt ensomt å alltid være aleine og av og til når

7. Smører, dvs hjelper i maskinrommet, og messegutt) er typiske rekrutteringsposisjoner i fiske. Smører og mess er gjerne såkalte slingremenn, som må ta i et tak der det trengs ombord.

8. «Skitfisk» er betegnelse på tobis, øyepål og anna småfisk som benyttes til mjøl- og oljeproduksjon.

han blir lei av eget selskap, har han tatt seg en tur eller to med en autoliner. Han syns det er godt å være i et større miljø.

Jakob har satsa aktivt på ny teknologi. Instrumentene, garnhaleren og greieapparatet gjør arbeidet lettere og reduserer kostnadene. I tillegg blir drifta mye mer effektiv.⁹ Jakob er fornøyd med tilværelsen. Med unntak av en periode på slutten av 80-tallet, har det stort sett gått bra. På den tida tenkte han litt på muligheten for arbeid på land, men fant ut at han neppe ville klare å forholde seg til det landbaserte arbeidslivets rytme.

I det området Jakob kommer fra, er sjarkdrift vanlig blant de som er litt oppe i åra og som er lei av å drive på større båter. De har mindre forpliktelser og behøver ikke å drive så hardt. Det gjelder ikke for Jakob, som i snitt har 2200 timer gangtid på motoren i året. I tillegg kommer det som skal gjøres på land. Han driver i stor grad på felta utenfor Møre og i eggakanten. Jakob begynte å drive langefiske med garn i 1991. Det var ei ny type drift for såpass små båter i dette området. Tidligere dreiv han linefiske om sommeren og hausten, men nå begynte han som førstemann blant sjarkfiskerne i området å drive heilårsdrift med garn, noe som er mindre kostnadskrevenne enn linefisket.

Jens – fra kyst- og havfiske til heimfiske

Jens er midt i førtiåra og fra samme bygd som Kristian. Jens begynte å drive sei-notfiske sammen med faren etter niende klasse. Han har alltid vært interessert i fiske og som unge dreiv han fiske med småbåt:

Man va jo oppfostra med det å hjelpes tel hjemme, skyte garn og...

Jens var interessert i fiske, men var veldig plaga med sjøsjuke. Derfor gikk han ett år på lærebruket i Vardø. Da våren kom, hamna han på sjøen igjen. Faren hans bygde ny båt på 65 fot like etter at Jens var ferdig i militæret. Jens tok fiske-skipperutdanning og dreiv båten i perioder. I tillegg dreiv han både reketrål og loddefiske med andre båter. I 1985 solgte de båten, og Jens kjøpte seg en 35 fots sjark fordi:

Man va jo aldri hjemme.

Det har fungert godt å være sin egen herre. De første åra, fram til 1992, var han med en 90-foter tidlig på vinteren, før han begynte med sin egen båt i februar/mars. Etter hvert har det blitt heilårsdrift på sjarken. Det er fisk heile året, og i følge Jens er det bare fantasien som begrenser mulighetene. Det er

9. Garnhaleren og greieapparat er som navnet sier, utstyr for å hale og greie garn. I sjarkflåten er garndrift, som før var arbeidskraftintensivt, i dag sterkt mekanisert.

for tida ikke behov for å gå bort heimefra, men Jens drar til Lofoten hvis han må. Han driver nesten bare med garn nå. Det er kort veg på havet, og han har sjelden mer enn åtte timers arbeidsdag. Korte sjøveger er viktig fordi været skifter fort i området. Forskjellen fra å arbeide på land er at en ikke går etter klokka, men følger straumen.

Det første året med kvoter i torskefisket, 1990, var et vanskelig år. Det er den eneste gangen han har hatt utsettelse på en termin i Statens Fiskarbank. Ellers har Jens levd godt som sjarkfisker. For å klare seg understreker han verdien av å ha brei og mangslungen erfaring. Det er mange småproblemer som må løses heile tida, og en må kunne improvisere. I tillegg til torsk fisker han rognkjeks og sei. Vanligvis er de tre mann på 35-fotingen. Han har greieapparat, og de driver med 80 garn. Jens foretrekker garnfiske framfor linefiske. Tidligere dreiv mange med line, men nå er det bare noen få linefiskere igjen på stedet. Garndrifta er ei fin drift, sammenlikna med linefisket. Han har investert i mye nytt utstyr. Jens meiner han har ligget i forkant med investeringer og var en av de første med greieapparat i Finnmark. Det var ei investering som har betalt seg både økonomisk og arbeidsmiljømessig, i følge Jens. De drar like mye bruk på 35-fotingen som de tidligere gjorde på 65-fotingen. Det nye navigasjonsutstyret letter også arbeidet, de veit heile tida hvor de er. Han søker stadig nye løsninger og har økonomi til å satse når han kommer over noe nytt. Nå når han har nedbetalt båt, kreves det ikke så mye for å få det til å gå rundt.

Spenninga er viktig for Jens, og han ønsker seg ikke noe anna yrke. Han vil ikke investere så mye at han må drive hardere. Det er etter hans skjønn bedre å beholde helsa og tjene litt mindre, enn å måtte begynne å gå bort og eventuelt drive hardere for å få nok fangst. Jens er heller ikke interessert i å begynne som mannskap på større båter igjen.

Fiskeren som fleksibel modernist

Jakop og Jens er begge eksempler på personer som starta som fiskere på større båter, men som seinere har kombinert fiske i den industrialiserte delen av næringa med bygdebasert heimefiske. Etter hvert som ressursforvaltningsmodellen har slått gjennom og gitt muligheter til å opparbeide seg formelle fangstrettigheter på egne båter, har både Jakob og Jens gått over til å bli fulltidsfiskere med teknologisk avanserte og effektive sjarker. Innafor forvaltningsregimet optimaliserer de teknologien i forhold til kvotene og de driftsmessige mulighetene de har. Den fleksible moderniseringa gir dem mulighet til å ha heimbygda som hovedbase, samtidig som de driver et effektivt og lønnsomt fiske i tråd med både fiskeriøkonomiske og ressursmessige mål. De driver det mest kostnads-effektive fisket som er mulig i de aktuelle områdene. Både Jakob og Jens har

investert i teknologi som både har forenkla arbeidet og gjort fisket billigere og mer effektivt.

Modernisert tradisjon

Det nye fiskerhusholdet – Linda og Leif

Linda er i 20-åra. Hun er fisker, fiskerkone, bakkemannskap og småbarnsmor. Linda er gift med Leif, som er fisker med egen båt. De er fra en kommune med et stort innslag av havfiske og industriell tilpasning. Leif er heiltidsfisker og hovedforsørger på papiret, men uten Lindas arbeidsinnsats ville det neppe gått rundt. Sammen har de ei jente på 5 år. Linda arbeidet tidligere på fiskebruket, men har i de seinere åra vært «landmann» for Leif.¹⁰ I perioder er hun også med på sjøen, men det er mest praktisk at hun tar hand om den delen av drifta som foregår på land. Da kan hun samtidig passe dattera og ta hand om hus og heim. I oppveksten hadde hun egna line som de fleste andre på stedet, men som jente var det først aktuelt å bli fisker da hun blei sammen med Leif. Nå er Linda sterkt delaktig i drifta til mannen. På det tidspunktet de blei intervjua, var Linda gravid og noe usikker på om hun ville fortsette med å være fisker. I første omgang ville hun være heime med ungene, men etter hvert ville de se an hvordan det gikk framover. Det som er klart, er at det er Linda som kommer til å tilpasse seg fiskeriet og Leif sine aktiviteter.

Leif kommer fra en fiskerfamilie og har hatt flere mindre båter. Han er i slutten av tjuåra. I motsetning til kona har han alltid hatt klare formeiningar om hva han skulle bli. Leif begynte tidlig å være med faren på juksefiske om sommeren. Ellers var Leif fast inventar i egnebua på stedet, og gjennom heile skoletida egna han line på kveldstid og i helgene.

Da han var ferdig på ungdomsskolen begynte han ombord på en reke-tråler. De forliste i Barentshavet, og Leif fikk psykiske problemer etter dette. Likevel begynte han ganske raskt etter ulykken som mannskap hos Hans, som er en av bygdas mest erfarne sjarkfiskere. Der om bord lærte Leif mye, og han kom etter hvert også over opplevelsen med forliset.

Som 17-åring kjøpte han seg en 19 fots båt som han dreiv line og juksefiske med.¹¹ Deretter kjøpte han seg en 28-foting. Om vinteren var han mannskap hos Hans, mens om sommeren dreiv fiske han med egen båt. Nå har han en 38-foting. Der kommer han til å stoppe.

10. Landmann er en fisker som tar hand om arbeidet som kreves på land, særlig lineegning. Landmannen avlønnes gjennom lott i likhet med mannskapet om bord.

11. Juksa eller juksefiske er fiske med krok og handsnøre. Kommersielt juksefiske drives i dag med automatiske juksemaskiner, der flere maskiner kan betjenes av en mann.

Leif vil være sin egen herre og ha muligheten til sjøl å bestemme når han skal drive og når han vil ha fri. De klarer å skaffe seg et godt utkomme gjennom drifta. Om vinteren er det en fordel å være to mann, men det er vanskelig å få med seg gode folk. Det er blitt mer og mer vanlig å være mannskap hos hverandre. Leif og Linda samarbeider om drifta, sjøl om premissene langt på veg legges av Leifs aktiviteter på havet. Vil de ha fri, så tar de fri. Frihet og fleksibilitet er viktig for begge. Datteren på 5 år er både med på sjøen og er ofte i bua og fisker gjennom luka. Leif sier at han likevel ikke får så mye tid til å ta seg av henne i hverdagen. Han er en del borte og sover ofte på båten. Når Linda er med på sjøen er de avhengige av at familien tar seg av ungen. De venter nå barn nummer to og innser at det vil by på praktiske problemer at begge er fiskere.

Leif har kun noen få måneders erfaring med arbeid på land, og han kan ikke tenke seg noe anna enn fiske. Han blir ikke frista av tilbud om å være med større båter. Svingningene må en leve med.

Æ e gla æ ikke vet timesbetalinga mi igjønna et år.

Leif og Linda er optimistisk med hensyn til framtida i fiske. De har tru på at de vil klare å overleve som fiskere. I 1997 hadde de en bruttofangst på rundt 800 000 kr. Familien har råd til å ta seg ferie. For dem er dette realiseringa av det gode liv.

Utnyttelse av lokale fortrinn – Lars

Trettiåringen Lars er fjerde generasjons fisker, og han begynte som guttunge å fiske sammen med bestefaren. Faren hadde en 50-foting, som de dreiv snurrevad og notfiske på, og fra 13–14 års alderen var Lars med på sjøen når han hadde fri fra skolen. I Lars sin familie har alle deltatt i drifta. Mora har tatt hand om all administrasjon, kun med unntak av sjølvne regnskapsføringa.

Når faren kom til land med mye fisk, pleide han å ringe skolen og be om at Lars fikk fri for å hjelpe til med sløyninga. Det at Lars tjente penger på å arbeide med fisk, førte til at han blei bitt av basillen. Han, broren og kompisene lå også med robåt ute på fjorden og fiska og solgte. Som unge hang han rundt i buene og hjalp til med å reparere bruk.

Rett etter 9. klasse, begynte Lars som fisker sammen med faren. Sjøsjuka var, og er fortsatt ei plage, men han har aldri vurdert å slutte som fisker av den grunn. Han har hatt ett opphold for å ta kystskipperutdanning, og ellers har han drevet fiske. Lars benytta anledninga til å ta kystskippersertifikat et år da de hadde fiska opp torskekvoten. Han var mannskap hos andre i ett år før han igjen begynte ombord hos faren. Der har Lars følt ansvaret og har ikke vurdert å prøve annen type fiske. Han og broren har nå tatt over båten og de driver i

hovedsak torskefiske og seifiske med snurrevad i nærområdet. Båten er noen år gammel og relativt enkelt utstyrt. Lars trives godt som skipper og reder, men syns det blir i meste laget med papirarbeid.

Etter at han stifta familie, har han ut fra økonomiske motiver reflektert over om fiske er det riktige å drive med i framtida. Lars innser at han har forpliktelser i heimen, og at han må ta hensyn til partnerens behov. Det at det er flere familier på stedet, der mennene driver fiske, gjør det lettere. De kan da hjelpe og støtte hverandre når det røyner på. Lars er ganske klar på at han trur det ofte kan oppleves som vanskelig å sitte heime uten å vite hva som skjer. Usikkerheten blir større for de som er heime enn for de som sjøl er ute på sjøen. Lars har likevel fortsatt, fordi fiske er det mest spennende han kan tenke seg. Han opplever det som så fascinerende at han ofte ligger våken om kvelden og lurar på hva som vil skje neste dag. Lars har ingen planer om større båt og vil fortsette å drive kystfiske med heimstedet som hovedbase. Det gjør det mulig å ha både et familieliv og et liv utenom fisket. Han har prøvd andre former for fiske i kortere perioder, men det frister ikke. Båten er stor nok til at de også kan drive andre steder, men Lars har valgt å prioritere de nære fiskefeltene.

Om æ skulle ro på en større båt, ringnotfartøy eller – kor æ må være fra seks, åtte, ti måna i åre borte fra hjemmet – nei da bynne æ heller å ser mæ om ette en havbest å ha i lag me mæ i køya.

Han prioriterer å ha ei normal inntekt og mer fri, framfor å tjene mye og være mer borte.

Vi har kameratbåta som e større, som drefter mye hårdare, som har kanskje boinnertusen mer einn mæ, eiller oss, i lott før åre – men æ trur – æ må innrømme – æ vil ikke bytte me dæm, før æ har det tross alt bedre – syns æ sjøl.

Ludvig – fiske og familieliv

Ludvig er nå midt i femtiåra. Han begynte å egne line allerede i 7–8 årsalderen. Der han kommer fra, var det få som ikke kunne spleise tau som tiaring. Faren hadde ikke båt, men den eldste broren hans var fisker. Allerede på sin første tur på sjøen var han sett på som en fullbefaren fisker. Men som han sjøl sa:

Ja, då – men da ha eg vorr mange år på laind – som egnar og landmann.

Landmenn og unge egnere steppa inn når folk var sjuke, eller når noen ville ha fri. Det var helst om sommeren at de fikk være med. I 12–14 årsalderen blei ungene rekruttert til kvalfangst hvis de hadde godt syn. Ludvig hadde sin første tur på kvalfangst i Vestfjorden. Først som 18–19-åringar blei ungdommene på stedet tatt om bord som fullbefarne folk i de hardeste fiskeriene. Læretida på

land, kombinert med småturer på sjøen, lærte dem å stille bruk og ga dem innføring i sjømannskap før de for alvor begynte. De hadde med andre ord en lang sosialiseringstid bak seg før de begynte som fiskere. Da Ludvig i 1958 var med en banklinebåt på stubbing for første gang, kom erfaringa fra land til nytte.¹² Ludvig dreiv fiske i en periode fra 1958 og utover. Deretter gikk han til sjøs. Han kombinerte kvalfangst og sjøfart fram til 1978. Da kjøpte han en 44 fots båt og begynte å drive fiske på heiltid. Han tok kystskipperutdanning i militæret.

Ludvig drog til Finnmark på fiske, og på grunn av et samlivsbrudd kom ungene flyttende etter. Han vurderte det som enklere å være fisker i Finnmark enn der hvor han opprinnelig kom fra. En av årsakene var at:

Det e eit heilt ainna hav her å fiske på einn så i Lofoten.

Det er også kortere veg på havet i Finnmark enn lengre sør på kysten. Dessuten er det fisk i området heile året. Ludvig har spist middag sammen med familien hver dag sia han flytta oppover. Som fisker med utgangspunkt i dette fiskeværet, har det vært fullt mulig å følge opp ungene. Det er sjelden mer enn en time til land uansett hvor han driver. Det gikk noen år før han blei vant til forholdene på havet i området. De første åra var ganske tøffe, men etter hvert blei han kjent. Han investerte i «decca», og det gjorde det lettere å følge med.¹³ Ellers hadde han med seg eldre, lokale fiskere og fikk også hjelp fra andre båter.

Åra tidlig på 1990-tallet, da de strenge reguleringene blei innført i torskefiske, var vanskelige også for Ludvig. Han måtte ha ny motor og investerte mye i egne búa for å få et skikkelig arbeidsmiljø på land. I de dårlige åra var de bare to mann. Av og til dreiv han også aleine. Ludvig kjøpte steinbitline og fiska etter steinbit med innblanding av torsk. Det var ingen lokale båter som dreiv på denne måten, men det var flere fremmedbåter fra Lofoten som gjorde det. Ved å legge opp til slikt «innblandingsfiske», utnytta han sin egen spisskompetanse fra linefiske i Lofoten.

Ludvig driver linefiske etter torsk fra oktober til februar, og hyselinefiske om sommeren. I tillegg driver han juksefiske. De veksler mellom å være to og tre mann, avhengig av sesong og kvoter. Båtene fra stedet går ut i lag og holder kontakten på feltet. Ludvig driver med mellom 15 og 18 stamper i døgnet. Han har med ei ny haling som de setter og drar hver dag, noe som krever mye bruk. Han drar en stubbe, setter, drar neste og setter, deretter går de til land. Dette

12. Stubbing: Linefiske der lina ikke settes i en lengde, men deles inn i stubber. Ved ankomst til feltet settes noen egnede stubber i sjøen. Deretter drages og settes det stubber vekselvis. Stubbene egnest på nytt etter hver dragning. Drifta foregikk til båten var full eller til agn og proviant var brukt opp.

13. Decca er et navigasjonsinstrument.

sliter mindre på folk, de får kortere tid ute på sjøen og kan ta helg. Det er lofotmåten å drive på. Egnerne egner kontinuerlig gjennom heile uka. Det er viktig å ha gode folk i bua, ifølge Ludvig. En god landmann gir god fortjeneste og kan spare Ludvig for 800–1000 kr pr dag i egnerutgifter. I linesesongen har han derfor en godt vant landmann som styrer arbeidet i bua. På sjøen kan han gjerne ha med seg mindre vante folk. Ludvig henter folk fra linemiljøet i Lofoten, som etter hans skjønn er flinkere enn de lokale.

Ludvig har gjort valg med hensyn til yrke og bosted som har gjort det mulig å ha et «normalt» familieliv, noe som etter hans skjønn har vært viktig.

Fiskeren i modernisert tradisjon

Linda og Leif, Lars og Ludvig søker ikke optimal tilpassing i forhold til lønnsomhet, teknologi og ressursgrunnlag. De gir uttrykk for at deres primære mål er å drive fiske, samtidig som de har et mest mulig normalt liv i forhold til det som skjer i bygda. Deres utgangspunkt er det de oppfatter som tradisjon, som så moderniseres og tilpasses etter behov. Slik sett har de en mer begrensa aksjonsradius i forhold til Jakob og Jens. De har også en mer forsiktig investeringsatferd når det gjelder teknologisk utstyr. I stedet har de forsøkt å utnytte regelverket slik at det gir dem mulighet til å realisere det de ønsker, nemlig å være mest mulig heimebasert. Ludvig brukte for eksempel sin kunnskap fra linefisket i Lofoten til å drive innblandingsfiske da kvotene var knappe. Linda og Leif har på sin side valgt å gjøre fiske til en husholdsaktivitet, der begge aktivt deltar i fisket så fremt det er mulig. På den måten holdes kostnadene nede. Lars ga uttrykk for at han forsøker å unngå større kostnader og at han heller ville prøve å utnytte mulighetene lokalt framfor å drive hardere og å tjene mer. De står alle på bygdenæringsmodellens ideologiske plattform, men har samtidig modernisert tradisjonen og tilpassa den til de nye rammebetingelsene som blant anna følger av ressursforvaltningsmodellens gjennomslag i fiskerieringa.

Den heterogene fiskeren – veidemann og industrialist, fleksibel modernist og modernisert tradisjonalist

Fortellingene har vist at fiskerne i praksis forholder seg til en verden der trekk fra alle de tre modellene er viktige. Dette har resultert i tilpassinger som kan typologiseres som tre forskjellige moderniseringsstrategier. Ingen av strategiene er avgrensa til bestemte geografiske områder, sjøl om noen regioner eller steder kan være mer eller mindre dominert av en eller to av dem. Sjøl om disse strategiene i hovedsak vil kunne identifiseres innafor bestemte flåtegrupper, er

de ikke nødvendigvis strengt knytta til størrelse. Ytterligere undersøkelser kan gi grunnlag for å definere også andre strategier.

De strategiene som er identifisert i denne artikkelen kan tredeles:

- Bygdebasert, forvaltningstilpassa industrialisering
- Fleksibel modernisering
- Modernisert tradisjon

Den første strategien, *bygdebasert, forvaltningstilpassa industrialisering*, preges både av videreføring av og brudd med lokale tradisjoner i fiske, både med hensyn til driftsform, driftsmønster og organisering. Moderniseringa har skjedd i forståelse og samarbeid med bankvesen, tjenesteprodusenter, utstyr- og teknologileverandører. Den enkelte reder og fisker er ikke i posisjon til å ta alle avgjørelser på egenhand, men må forholde seg til et stort nettverk av aktører. Dette er den vanligste strategien i havfiske og i det kystfisket som drives med større fiskefartøy. Stor kapitalinnsats, stor risiko og behov for avlønning av arbeidskraft gjør det nødvendig med formelle strukturer, forutsigbarhet, planlegging og god styring. Dette er en typisk storskalastrategi, der investering legger store føringer på det mulige driftsmønsteret. Lønnsomheten kan være stor, men virksomhetene er sårbare for endringer i rammebetingelser som påvirker lønnsomheten i kjerneaktiviteten. Teknologi og kapitalinnsats erstatter arbeidskraft når det økonomisk sett er mest effektivt.

Strategien bærer preg av å være tilpassa fiskeripolitikkens målsettinger om effektivisering og spesialisering, men verken Knut eller Kristian kan likevel betraktes som industriherrer. De er lokale entreprenører, som sjøl har et direkte og personlig forhold til drifta og som holder fram det fiskereide fartøyet som det ideelle. Gjennom sine tilpassinger står Knut og Kristian med et bein både i *samvirke-* og *industrimodellen*. Deres praksis viser at de også har tilpassa seg *ressursforvaltningsmodellen*. For det første har etableringa av individuelle fiskerettigheter på fartøynivå som denne modellen er bygd rundt, gjort det mulig å planlegge drifta på en heilt anna måte enn før. Fiskerne veit hva de kan fiske, og teknologien setter dem i stand til å ta sine kvoter. I den grad kvoter ikke tas, skyldes det heller reguleringer enn manglende fangstevne. For det andre har de manøvrert strategisk i forhold til det handlingsrommet som regelverket og de fiskeripolitiske målene definerer. De forholder seg og handler i forhold til et symbolsk rom av kvoter, regler, og ressursmål, så vel som ideer om bærekraft og effektivitet.

Den andre strategien, *fleksibel modernisering*, preges av at moderniseringa mer følger av fiskernes ønsker og behov, heller enn av overordna målsettinger og forståelser. Den blander også alle de tre modellene. Fiskerne søker både tek-

nologisk og økonomisk effektivitet, samtidig som investeringer tilpasses både egne ønsker og kvotegrunnlag. I tillegg ivaretas ønsket om å kunne drive fleksibelt og uten for sterk styring utenfra. Aktørene, som har stor grad av autonomi, har vektlagt handlefrihet og mulighetsmangfold heller enn effektivitet og spesialisering. Dette er i tråd med bygdenæringsmodellen, men samtidig er ikke disse fleksible modernistene bundet til heimstedet. Fisket, forvaltninga og teknologiens tilpassethet gjør at de kan velge å gå etter fisken, eller å kombinere sjarkdrift med havfiske når behovet måtte melde seg. Det finnes eksempler både på store og små kystfartøy som forfølger en slik strategi, sjøl om investeringsnivå, ansvar for mannskap og liknende forhold bidrar til å begrense autonomien. Investeringer skjer etter behov for realisering av nye muligheter og ikke bare som følge av effektiviseringsbehov. Lønnsomheten kan variere, men fleksibiliteten gjør det mulig å foreta raske skifter mellom fiskerier slik at sårbarheten reduseres. Strategien krever at aktørene har en solid økonomi og kan foreta investeringer som ikke umiddelbart må forrentes. Teknologi og kapitalinnsats erstatter kun arbeidskraft når det øker fleksibiliteten. Reguleringer og rammebetingelser som gjør det vanskelig å skifte mellom ulike fiskerier og som reduserer fleksibilitet, er tilpassingas største trussel.

Modernisert tradisjon preges av at den i stor grad er bygd på og delvis tilpassa lokale tradisjoner på flere områder. Ønsket om å drive nært heimstedet er viktig og legger føringer både på valg av teknologi, driftsform og kapitalinnsats. Det gjelder både i fiske, så vel som i hushold. Dette er en småskalastrategi som krever liten kapitalinnsats i utgangspunktet og der aktørene i hovedsak forholder seg til korte og oversiktlige lokale nettverk. Blant de heilårsdrevne fartøyene vil det først og fremst være fartøy under 50 fot som følger denne strategien. Størst mulig nærhet til heimstedet, samt lågest mulig kapitalinnsats synes å være hovedmålsettinga i tilpassinga. Denne tilpassinga er lite påvirka av industrimodellens ideologi, men forholder seg aktivt til elementer i de to andre modellene. Innafor de rammene velges tilpassinger som gir størst mulig fleksibilitet og frihet for den enkelte fisker eller det enkelte husholdet. Tilpassinga er svært robust i forhold til skiftinger som påvirker lønnsomheten direkte, men opplever økende formalisering og stadig sterkere styring og minimumskrav til effektiv drift som en trussel.

Disse tre strategiene viser at fiskere aktivt samhandler med den verden de lever i. I dag takler fiskerne det fysiske og konkrete så vel som det symbolske. I hverdagen framstår dette som en miks av tilpassinger i forhold til de rammebetingelsene de tre modellene fastlegger, der strategien følger av fiskerens lokalisering og relasjoner til forskjellige elementer, som fisk, forvaltningssystem, næringsinstitusjoner, lokalsamfunn, familie, finansilder og mye anna. Fiskeren

er fortsatt veidemann og bygdenæringsutøver, men også industrialist og fleksibel modernist. Spørsmålet er så hva som vil skje i framtida?

Framtidens fisker – veidemannen eller «advokaten»?

Industrimodellen og bygdenæringsmodellen søkte begge å overvinne naturens svingninger, med utgangspunkt i modeller for menneskelig atferd. I sin forståelse av mennesket er også disse modellene symbolske, men modellene forholder seg til naturen slik den oppleves og erfares av menneskene, gjennom deres praksiser. Gjennom praksisene konfronteres modellene med en fysisk verden, som krever at det symbolske tilpasses det konkrete i de gitte situasjoner. Et særtrekk ved ressursforvaltningsmodellen, er at den modellerer naturen og framstiller den som gitt. Dermed forankres rasjonaliteten i denne modellerte naturen, som menneskene må forholde seg til i sine praksiser. Når konfrontasjonen mellom praksiser og naturmodell nå oppstår, må praksisene tilpasses det symbolske. Dette endrer fiskernes opptreden både på havet og på land. De kan ikke lenger forholde seg til naturen slik de opplever og erfarer den. I stedet må de forholde seg til de modellene av naturen som alle forvaltningsmekanismer og -ordninger legger til grunn. De sju fortellingene formidler alle dette trekket. Ressursforvaltningsmodellen kopler derfor fiskerne tettere til en symbolsk, vitenskapelig konstruert virkelighet. Både industrialisering og utvikling av fisket som bygdenæring har i de siste åra skjedd i relasjon til en symbolsk modell av naturen. Fortellingene fra fiskerne beskriver hvordan de innafor dette symbolske rammeverket har blitt mer effektive gjennom bruk av teknologi. Det er grunn til å tru at det symbolske rammeverket også har virka teknologifremmende.

Ressursforvaltningsmodellen krever at fiskerne kan forholde seg til abstrakte modeller, tegn og tekster på en anna måte enn før. Følgelig gir fiskerne også uttrykk for at de i mye større grad enn tidligere må forholde seg til reguleringer, regler og symbolsk materiale i praktisk arbeid på sjøen. De skal ikke bare være «advokater» på land, men også på sjøen. Beretningene indikerer at noen mestrer dette.

De fiskerne som er presentert i denne artikkelen er de veltilpassede og de som har lyktes. De har lært seg å mestre både havet og symbolenes verden. Dette representerer et kunnskapsskifte, en god fisker er ikke bare den som lykkes i å få fisk opp av havet, men som også klarer å forholde seg til det symbolske universet. Dagens fisker er ikke bare fangstmann, som samhandler med naturen, men også en deltaker i et samfunnsmessig symbolsk spill. Samtidig ligger det en fare i at hvis for mye av suksessen avgjøres i forhold til evnen til å handtere det symbolske, vil makt og kontroll over fiskeressursene i for stor grad

kunne flyttes fra praktikernes verden til «advokatenes». Allerede i dag prises fiskerettigheter høgt. Hvis kvotehandel, tilpassing til diverse regelverk, posisjonering og forhandling blir viktigere enn det å faktisk fiske, vil framtidens fiskerkunnskap kanskje bestå mer av jus enn av fangstkunnskap. Ei slik fiskerinæring der fiskeren bare blir «advokat», er verken i tråd med fiskeripolitikken, de modellene den bygger på eller fiskeres og fiskerisamfunns egne ønsker. Ved å erkjenne at fiskeren som aktør formes og skapes gjennom relasjoner, kan ei slik utvikling unngås. Når vi blir bevisst at ulike styringsmodeller medfører at aktører tilpasser seg og mikser både det fysiske og det symbolske på måter som skaper nye praksiser og tilpassinger, blir vi i stand til å forholde oss til prosesser som beveger verden fra det konkrete til det symbolske og omvendt. Da blir det også mulig å fortsatt sikre at fiskeren i framtida ikke bare blir «advokat».

Litteratur

- Budsjettnemda for fiskenæringen 2001: *Lønnsombetsundersøkelser for helårsdrevne fiskefartøy 8 meter største lengde og over. 2000*. Bergen: Fiskeridirektoratet.
- Fiskeridepartementet 1998: *FoU innen fiskeri og havbruk, havner og infrastruktur for sjøtransport. Strategiplan*.
- Holm, Petter 1996: «Kan torsken temmes», i Eriksen, Erik Oddvar (red.): *Det nye Nord-Norge. Avhengighet og modernisering i Nord*. 109-142. Bergen – Sandviken: Fagbokforlaget.
- Latour, Bruno 1987: *Science in Action*. Milton Keynes: Open University Press.
- Latour, Bruno 1996: *Vi har aldri vært moderne*. Oslo: Spartacus.
- Ludvigsen, Svein 2002: «Et lønnsomt helårsfiske sikrer distriktene» *Fiskaren* 22. April 2002:14
- «Marint program 2001» Verdiskaping i fiskeri og havbruk er en koordinert satsing fra Fiskeridepartementet, Nærings- og handelsdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet via SND.
- SND 1994: *En markedsorientert strategi for fiskerinæringen*
- SSB 1962. *Fiskeritellinga 1960*.
- St. meld. nr. 10 (1947) *Om nasjonalbudsjettet 1947*. Oslo: Finansdepartementet.
- St meld nr 51 (1997-98) *Perspektiver på utvikling av norsk fiskerinæring*. Oslo: Fiskeridepartementet.